

BOOK REVIEW / NIRXANDINA PIRTÛKAN

RÊBERA RASTNÎVÎSÎNÊ KOMXEBATA KURMANCÎYÊ

Bahîz Omer Ehmed, Bahoz Baran, Behrûz Şucaî, Deham Evdîlfehah, Dilawer Zeraq, Dilbirîn Evdîla, Evdîlwehab Xalid Mûsa, M. Malmîsanîj, Mahmûd Lewendî, Mehdi Caferzade, Mihemed Teqewî, Mistefa Aydogan, Mîkaîl Bilbil, Newzad Hiroîrî, Samî Tan, Şoreşvan Adil, Zana Farqînî û Zulkuf Ergun, 2019, Stenbol: Weşanên Weqfa Mezopotamyayê, Çapa duyem, 229 rûpel, Isbn: 9786058097506

Tahirhan AYDIN*

Article Type: Book Review // Nirxandina Pirtûkan

Received // Hatîn: 29/11/2020

Accepted // Pejirandin: 30/11/2020

Published // Weşandin: 30.11.2020

Pages // Rûpel: 138-142

Citation/Atif: Aydın, Tahirhan, (2020). Rêbera Rastnivîsînê Komxebata Kurmancîyê, *Kurdiname*, no. 3, p. 138-142.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Nivîs, bi alîkarîya hin herf, teşe û şeklan, di çarçoveya hin rêzikên dîyarkirî da, bilêvkirin û qeydkirina fikir, raman, gotin û peyvan e. Nivîs, yek ji rêyên herî giring e ji bo parastina forma zimanî. Bi giştî ji bo rê û rêbaz, rêzik û qayîdeyên ku ji bo nivîsînê hatine dîyarkirin ra “rêzikên nivîsînê” tê gotin. Ji bo berhemên ku hem rêzikên nivîsînê û hem jî yên rastnivîsînê dihewîne ra jî îfadeya “rêbera rastnivîsînê” hatiye emilandin. Ev rêber, ji bo yekîti û standardkirina zimanî navgîna herî bihêz e. Ji ber ehemîyeta vê mijarê, li gelek dewletan, ev kar ji aliyê dezgehên fermî ve tên kirin û ji bo van karan, ji zimannas, wêjenas û perwerdekarên gelek pispor, mîtexesis û rewşenbîr tên tayînkirin. Sazîyên fermî, vî zimanî bi kar tînin. Zanyar û rewşenbîr, bi vî zimanî dinivîsin, perwerde bi vî zimanî tê kirin.

Ji bo zimanan, devokên curbicur hene. Armanca rêberên rastnivîsînê ew e ku konsensuseka yekser di navbera van axaftinan da bi cih bike. Li vir du ziman derdikevin holê. Yek zimanê axaftinê (ku ne yekpare ye) û ya din jî zimanê nivîsînê. Zimanê nivîsînê dixwaze ku têgihîştîneka hevpar di nav varyantên axaftinê da pêk bîne. Ji bo vê armancê berhemeka giring ya bi navê “*Rêbera Rastnivîsînê*” bi destê “*Komxebata Kurmancîyê*” hatiye amadekirin ku ev kom bi înisîyatîfa Weqfa Mezopotamyayê hatiye avakirin.

Rêbera Rastnivîsînê, ji 229 rûpelan pêk tê. Navê wê li ser bergê “*Rêbera Rastnivîsînê Komxebata Kurmancîyê*” hatiye nivîsîn. Çapa yekem, Kanûna Paşîn ya sala 2019an li Stenbolê û çapa duyem jî dîsa li Stenbolê Gulana heman salê pêk hatiye. Berhem, ji aliyê Bahoz Baran, Mîkaîl Bilbil û Mistefa Aydoganî ve hatiye redaktekirin. Piştî rûpelên jenerîkê pirtûk bi rêzê van sernavan dihewîne: “Naverok”, “*Komxebata Kurmancîyê*”, “Ji bo rastnivîsîneka standart”.

Di bin serenava “*Komxebata Kurmancîyê*” da hatiye gotin ku ev grup bi înisîyatîfa Weqfa Mezopotamyayê ava bûye. Kom ji her çar parçeyên axa kurdan ji hin zimannas û

* Prof. Dr., Zanîngeha Mêrdîn Artukluyê, Beşa Ziman û Edebîyata Kurdî, e-mail: tahirhan@hotmail.com; Orcid: 0000-0002-2586-2956

lêkolîneran pêk tê. Di listeya lijneyê da ev her çar parçe bi “Başûr, Bakur, Rojhilat û Rojava”yê hatine binavkirin. Endamên lijneyê ev in: Bahîz Omer Ehmed (Başûr) Bahoz Baran (Bakur), Behrûz Şucaî (Rojhilat), Deham Evdilfetah (Rojava), Dilawer Zeraq (Bakur), Dilbirîn Evdîla (Başûr) Evdilwehab Xalid Mûsa (Başûr), M. Malmisanij (Bakur), Mahmûd Lewendî (Bakur), Mehdî Caferzade (Rojhilat), Mihemed Teqewî (Rojhilat), Mistefa Aydogan (Bakur), Mîkaîl Bilbil (Bakur), Newzad Hîrorî (Başûr), Samî Tan (Bakur), Şoreşvan Adil (Başûr), Zana Farqînî (Bakur), Zulkuf Ergun (Bakur). Wekî tê dîtin hejmara endamên nûneran ne wek hev in. Ji Bakur 9, ji Başûr 5, ji Rojhilat 3 û ji Rojava 1 kes. Navên beşdarên komxebatê li gel pisporî, herêm û hejmara wan ya beşdarîya civînan hatine dayîn. Em hêvî dikin ku ev xebatên bi vî rengî, ji aliyê temsîliyetê ve hinek xurttir bibin. Lê mirov dikare bibêje ne mimkun e ku xebatên weha, ji aliyê kesekî bîn çêkirin û dîsa ne mimkun e ku fikr û nêrînên kesekî bi temamî bîn qebûlkin.

Ev berhem, encama heft civînan ku di 14.03.2015an da dest pê kiriye û di 12.07.2017an da jî qedîyaye, derketîye holê. Em dibînin ku Komxebata Kurmancîyê berhema endamê komê, Mistefa Aydogan, ji bo xwe wekî bingeh qebûl kiriye: *“Bingehê minaqeşeyên her heft civînan kitêba Mistefa Aydoganî (Rêbera rastnivîsînê) bû. Loma rojeva her heft civînan jî bi awayekî giştî xwe spartîye xalên naveroka vê kitêba navbirî.”*

Rêbera Rastnivîsînê ji 31 sernivîsên sereke pêk tê. Sernivîsên sereke ev in: 1. *Alfabe*, 2. *Alfabeya tîpgotinê*, 3. *Kîtekirin*, 4. *Navên bajarû bajarokên Kurdistanê*, 5. *Navên welat, paytext û yekeyên pereyan*, 6. *Navên gel/netewe û zimanan*, 7. *Navên hêlan*, 8. *Navên rojan*, 9. *Navên demsalan*, 10. *Navên mehan*, 11. *Tîpa ducare û awarte*, 12. *Nivîsîna bêjeyên ku bi “-stan”ê dihên çêkirin*, 13. *Pirsa bêjeyên ku bi [i]yê dest pê dikin û bi [i]yê diqedin*, 14. *Nivîsîna hin bêjeyên bîyanî yên yekkîteyî ku di kurmancîyê da dibin dukîteyî*, 15. *Nivîsîna [î]ya berî [y]yê*, 16. *Nivîsîna [ê]ya berî [y]yê*, 17. *Peyvên dunavdêrî*, 18. *Nivîsîna navdêrên taybetî yên bîyanî yên kes, bajar û deveran*, 19. *Nivîsîna hin bêjeyên bîyanî û îranî*, 20. *Girdek û hûrdek*, 21. *Kurtkirin*, 22. *Tewang*, 23. *Îzafe*, 24. *Parastina awayê leksemî di navdêran da*, 25. *Nivîsîna cihnavan*, 26. *Nivîsîna rengdêran*, 27. *Nivîsîna lêkeran*, 28. *Nivîsîna daçekan*, 29. *Nivîsîna hejmarnavan*, 30. *Nivîsîna tarîxê*, 31. *Xal bendî*. Di dawîya *Rêberê* da “*Ferhengok*”ek heye û tê da têgehên rêzimanê bi kurmancî, îngilîzî, tirkî, farisî û erebî hatine pêşkêşkirin.

Amadekarên *Rêberê* di destpêkê da li ser “*lihevkin*”ê disekinin û weha dibêjin: *“Ji bo nivîsîneka baş, birêkûpêk, fêambar û herweha ji bo berlêgirtina tevlihevî û sergêjîyan qayîdeyên zelal -çî yên ku xwe bispêrin rêzimanê, çî jî yên ku xwe bispêrin hevîkîrî û lihevkinê- şert in. Lewra gava ku qayîdeyên rastnivîsînê yên li ser bingehên navbirî hebin, xwendin hêsantir û zelaltir dibe. Rê li ber têgihîştinên şaş venabe. Her weha naveroka zimanê nivîskî jî bi mebesta xwe ra guncayî dihê ragihandin.”* Di vê çarçoveyê da Weqfa Mezopotamyayê berî ku berhemê çap bike halê dawî ji gelek dezgehên eleqedar û kesayetên pispor ra dişîne û ji wan nirxandin û rexneyan dixwaze. Gelek ji wan bersiv didin û rexne, nirxandin û pêşniyazên xwe dişînin. Endamên lijneya Komxebata Kurmancîyê dicivin û hin biryarên xwe li gorî van nêrînan diguherînin. Lêbelê dîsa jî piştî çapkirina pirtûkê, ji aliyê gelek kesan ve nivîsên rexneyî hatine amadekirin.

Bêguman ji bo xebatên ziman xala dawî tune ye. Lewra ziman bixwe diyardeyeka zindî ye. Divê mirov van rexneyan di vê çarçoveyê da binirxîne. Hin nirxandin û rexneyên derbarê Rêbera Rastnivîsînê da ev in:

- Nevzat Emînoğlu, “Xebateke Girîng û Dîrokî: Rêbera Rastnivîsînê”, Nûbihar, 147, Bihar 2019, rr. 40-43.
- Amed Tîgrîs, “Çend başî û şaşiyên Rêbera Rastnivîsînê Komxebata Kurmancîyê”, <http://www.rojnameyakurdistan.com>, (02.04.2019)
- Deham Ebdulfettah, “Daxuyaniyek Di Derbarê Rêbera Rastnivîsîne Da”, <http://portal.netewe.com/daxuyaniyek-di-derbare-rebera-rastnivisine-da/>, (30 Temmuz 2019)
- Maruf Yilmaz, “Hizrek li ser pirtûka "Rêbera Rastnivîsînê" ya "Komxebata "Kurmancîyê", <http://www.rupelanu.com/hizrek-li-ser-pirtuka-rebera-rastnivisine-ya-komxebata-kurmanciye-4974h.htm> (16 Gulan 2019)
- Qasim Xelîl, “6 rexne li “Rêbera Rastnivîsînê, <https://www.bernamegeh.org/2020/02/12/6-rexne-li-rebera-rastnivisine/>
- Husein Muhammed “Rêbera Rastnivîsînê” ya WM û derdê giran yê hîperkorektîyê û xweferzkirinê (1)”, (Jan. 29, 2020)
- Remzî Kerîm, “Rêbera Rastnivîsînê: munaqêşe yan pêşbirke?”, https://remzikerim.wordpress.com/2020/02/16/__trashed/ (Feb. 16. 2020)
- Sazîya Zimanê Kurdî, “Ji bo Weqfa Mezopotamyayê\Komxebata Kurmancîyê: Encamnameya nîqaşên li ser Rêbera Rastnivîsînê” (22.12.2019)
- Halil Aktuğ, Gotara Rastnivîsa Kurdî (Kurmancî).
- Yaşar Eroğlu, “Rêbera Rastnivîsînê çi rast nivîsiye?”, Nûbihar, 149, Payîz 2019, rr. 42-49.

Teqez ji bilî van rexne, nirxandin û nûçeyan gelek nivîsên din jî hene. Endamekî komxebatê Bahoz Baran, li se van, bersiveka giştî nivîsî (bnr. Bahoz Baran, “Weqfa Mezopotamyayê, Xebatên Zimanî û Komxebata Kurmancîyê”, <https://bahozbaran.wordpress.com/2020/02/13/weqfa-mezopotamyaye-xebaten-zimani-u-komxebata-kurmanciye/>).

Bêguman berhemeka kamil tune. Her berhem heq dike ku bê famkirin, nirxandin û rexnekirin. Berhem bi vî rengî dikemilin. Yekem car e ku berhemeka bi vî rengî ji alîyê komeka berfireh ve tê amadekirin. Ev kom hem ji alîyê pisporî û hejmarê ve û hem jî ji alîyê temsîliyeta kurdan ve heta astekê serkeftî ye. Ji bo zimanekî ku nêzî 50 milyon însanan temsîl dike xebatên bi vî rengî pir kêr in. Hema bêje tune ne. Em dibînin ku Başûr ev çendî sal in xwedî pergaleka taybet e û xwedîyê gelek sazgeh û derfetan e û li ber destê me xebateka wan a bi vî rengî tune ye. Gava ku em li Başûr, Rojava, Rojhilat û sazîyên li dîyasporayê û yên li Bakur dinêrin em dibînin ku ev *Rêbera Rastnivîsînê* pir dereng maye. Ji ber vê yekê jî ev *Rêber* ji îro pê ve dê bibe mîhwer û navenda nîqaş û pêşveçûnan.

Teqez rast e ku vî komê midaxeleyî hin ezberan kiriye û gelek tiştan jî pesend kirîye. Xwezaya ziman, guherandin û midaxeleyên berfireh qebûl nake. Normal e ku li ser xebatên ziman her gav nirxandin û rexneyên hûr û kûr bên kirin. Dema ku zimanê rexneyê zimanekî

akademîk be ev rexne çêker e bikêrhatî ye. Lê mixabin hin rexne ji çarçoveya rexneya akademîk derketine û gihîştine asta heqaretê. Bêguman ev bêsiûdîyek e ji bo vê kedê.

Em qala zimanekî ku bi sedsalan e neketîye ser kaxezî û pergale dikin. Di vê sedsalê da, ne mimkun e ku mirov di warê zimanî da belawela be, belkî ev karê sed sal berê bû. Lê îro derkete holê. Mirov dikare vê xebatê wekî avahîyekê bifikire. Lê dikî û paşê wextê bi kar tîni, hinek tiştan diguherîni. Derdixî, lê zêde dikî. Hebûna rêberekê, muhîm e. Ji ber vê ev gav gaveka giring û heyatî ye. Ji bo tekamulê diviyabû li ber destê xwîner û nivîskarên kurdî mîna keka şênber hebûya û ev berhem ji bo vê guzergêh û pêvajoyê destpêkek e.

Rêbera Rastnivîsînê

Komxebata Kurmancîyê

Bahîz Omer Ehmed, Bahoz Baran, Behrûz Şucaî,
Deham Evdîlfeţah, Dilawer Zeraq, Dilbirîn Evdîla, Evdîlwehab Xalid Mûsa, Malmîsanîj,
Mahmûd Lewendî, Mehdî Caferzade, Mihemed Teqewî, Mistefa Aydogan, Mikail Bilbil,
Newzad Hirorî, Samî Tan, Şoresvan Adil, Zana Farqînî, Zulkuf Ergun

WEQFA
MEZOPOTAMYAYÊ